

Cilt: 6, Sayı: 11, Ocak 2018 / Volume: 6, Issue: 11, January 2018

**GAZİANTEP BARAK TÜRKMENLERİ HALK HEKİMLİĞİ
UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME***

A Study About The Folk Medicine Practices On Gaziantep Barak Turkmens

Cevdet AVCI**

ÖZ

İnsan doğayla olan mücadelesinde daima bilgi üreterek ayakta kalmıştır. Tecrübeye dayalı olarak ortaya çıkan bu bilgi birikimi, yazı gibi kayıt sistemlerinin olmadığı dönemlerde geleneksel bilgi aktarım sistemleriyle sonraki kuşaklara taşınabilmiştir. Bu geleneksel bilgi sistemlerinden birisi halk hekimliği uygulamalarıdır. Halk hekimliği uygulamaları tarihsel derinliği en eski olan halk kültürü unsurlarındandır. İnsan hastalıklar karşısında sağlıklı kalabilmek veya daha uzun yaşayabilmek için ilk zamanlardan beri halk hekimliği uygulamalarını üretmiş ve üretilen bu geleneksel bilgiler günümüze kadar taşınmıştır. Halk hekimliği uygulamaları, bir yanıyla bitkilerden elde edilen çeşitli karışımlarla elde edilen halk ilaçlarına dayanırken bir yanıyla da doğüstü güçlerin kullanılmasına dayanır. İhtiyaçlardan kaynaklı olarak üretilen tüm geleneksel bilgi sistemleri gibi, halk hekimliği uygulamaları da bugünün insanının kısmen de olsa gereksinimlerine cevap verdiği için varlığını korumaktadır. Söz konusu bu uygulamalar, bugün yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla daha görünür ve bilinir hale gelmiştir. Bu geleneksel tedavi yöntemleri bugün modern tıp merkezlerinin de gündemindedir. Bu makalede Gaziantep Barak Türkmenlerinden derlenen halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir. Tarihsel süreçte konar-göçer bir Türkmen topluluğu olan Baraklar, bugün bir bölümü Suriye sınırında kalan bölgeye Osmanlı Devleti tarafından iskân edilmiştir. Barak Türkmenleri, yaşadıkları zorlu tarihsel süreç ve yerleştirildikleri

---

* Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında doktora tezi olarak 2015 yılında sunulmuş olan “Gaziantep Barak Anonim Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Araştırması” başlıklı doktora çalışmasındaki ilgili bölüm gözden geçirip genişletilerek hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, cevdetavci@gantep.edu.tr

kırsal bölgeden dolayı sözel hafızalarını iyi muhafaza etmiştir. Türk kültür coğrafyasında genel olarak var olan halk hekimliği uygulamalarının önemli bir bölümü Barak Türkmenleri arasında da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk hekimliği, Barak Türkmenleri, medya, geleneksel bilgi sistemi.

ABSTRACT

Human beings have always been able to left standing on their struggle against nature by producing knowledge. That knowledge accumilaton which appeared based on the experience, have been carried to next generations with traditional knowledge transfer systems at periods when there were no recording systems such as text. The folk medicine practices are the kind of that traditional knowledge systems. The folk medicine practices and belifes are culture elements of the folk whose historical depth is the oldest. Since the earliest times, the human have produced folk medicine practices in order to stay healthy against the diseases and live longer. Those traditional knowledges have reached to nowadays. The folk medicine practices are based on the drugs which are obtained from various mixtures obtained from plants and the use of the supernatural powers. As with all traditional information systems produced from needs, the folk medicine practices remain in existence because it is partially responsive to the needs of today's people. These beliefs and practices have become more visible and known today by the spread of new communication technologies. Today, these traditional treatment methods are also on the agenda of modern medical centers. In this article, folk medicine practices compiled from Gaziantep Barak Turkmens have been examined. In the historical process, the Baraks, which are a nomadic Turkmen community, have been inhabited by the Ottoman state in the region that remains on the Syrian border today. Barak Turkmens have kept their verbal memories well because of the difficult historical process they lived and the rural region where they are located. An important part of the practices of folk medicine, which exists in the Turkish Cultural geography, has been also established among the Barak Turkmens.

Keywords: Folk medicine, Barak, Turkmen, traditional knowledge system, media.

1.Giriş

İnsanın modern anlamda teknolojiye dönüştürdüğü bilgi birikiminin temelinde tarihî süreçteki tecrübeleri yatar. Gündelik hayat içerisindeki temel ihtiyaçlardan başlamak üzere diğer bütün ihtiyaçlar, insanı sürekli yeni arayışlara itmiştir. Bu arayışlar bugünkü bilimsel bilginin üretilmesine zemin hazırlamıştır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden halk hekimliği uygulamaları da insanın hayatta kalma mücadelesi ve daha uzun yaşama merakının neticesi olarak ortaya çıkan sağaltma yöntemleridir. Zeki Başar, tıbbî ve mistik folklor diye de

tanımlanan bu alandaki halk hekimliği uygulamalarının kökenini, tarih öncesi dönemlere dayandırır. Bu uygulamaların, “ananelerle” geçmişten günümüze süregeldiğini ve halk hekimliği uygulamalarının, birtakım ruhî ve maddî tertip ve tedbirlerle ilkel insanların kendilerini tedavi etme usulleri olduğunu belirtir (Başar, 1972: 1).

Modern tıp öncesi dönemlerde insanlar, hastalıklardan korunmak veya hastalıkları iyileştirmek için tecrübî bilgiye dayanan ve olumlu sonuçlar veren yöntemleri kullanmış ve sonraki kuşaklara aktarmıştır. Daha çok doğadaki bitkiler üzerinden gelişen bu uygulamaların bir bölümü dini-mistik mahiyettedir. Halk hekimliği uygulamalarının kökeninde teşhisten tedaviye uzanan süreçte din ve büyü arasında güçlü bir ilişki bulunur. (bkz. Kaplan, 2011: 150-156). Günümüzde tıbbın tüm gelişmişliğine rağmen, alternatif tıp olarak da adlandırılan halk hekimliği uygulamaları varlığını sürdürmektedir. İnsanlar çoğu zaman daha etkili olduğuna inandıkları ve daha kolay erişebilecekleri, bazen de modern tıbbın çaresiz kaldığı durumlarda halk hekimliği uygulamalarına başvurmaktadırlar. (Karakaş, 2016: 9). Bu uygulamaların bir bölümü günümüz modern tıbbının da alt yapısını oluşturmuştur. *Halk hekimliği, geleneksel tıp, halk tebabeti, alternatif tıp* gibi terimlerle adlandırılan bu uygulamaların tarihi, insanlığın erken dönem deneyimlerine dayanır. Başar, halk hekimliği uygulamalarının hem tarihsel boyutunu hem de modern tıba kaynaklık etmesini şu şekilde açıklar: “İçgüdü tebabeti halinde başlayan ve eskiliği bu kadar çok olan halk hekimliği veya tıbbî folklor, bir taraftan animist, totemist, natüralist yollardan geçerek mistisizme bürünmek ve maddî taraflarıyla kurallaşmak ve kuşaktan kuşağa geçmek suretiyle zamanımıza kadar gelirken, diğer taraftan evvelki yıllarda yani Hipokrat devrinde ve belki de daha evvel temeli atılmış olan ilmî tebabete bol bol malzeme vermiştir.” (Başar, 1972: 1).

Halk hekimliği uygulamaları disiplinlerarası bir bakış açısıyla ele alınması gereken halk kültürü unsurlarındandır. Bugün gelinen noktada halk hekimliği konusu, farklı boyutlarıyla çeşitli bilim dallarının inceleme alanı içerisine girer. Hem geleneksel tıp uygulamaları hem de insanların bu uygulamalara olan eğilimlerinin sebepleri, farklı bilgi alanlarından pek çok araştırmaya konu olmaktadır. Halk hekimliği uygulamaları, bir tarafıyla halk kültürü bağlamında ele alınırken bir tarafıyla da eczacılıktan ekonomiye kadar uzanan farklı inceleme sahalarıyla ilişkidir. (bkz. Sargın vd. 2013: 477-482; Muslu vd. 2008: 62-67, Faydaoğlu vd., 2011: 52-67).

Halk hekimliği konusu, müstakil bir bilim dalı olarak halk biliminin yakın inceleme alanlarından birisidir. Erken dönem halk bilimi çalışmalarından bu yana halk hekimliği uygulamalarına bakış açısı da değişmiştir. Yaklaşık bir asırdan beri halk kültürü araştırmaları içerisinde yer alan halk hekimliği uygulamaları, geçmişten bugüne yapılan çalışmalarla halk biliminin esas araştırma alanlarından birisi olmuştur. Erken dönem terminolojisinde sihir ve büyüyle

Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme / Cevdet Avcı

yakından ilişkilendirilen halk hekimliği, bugün gelinen noktada yapılan bilimsel çalışmalarla disiplinlerarası bir boyut kazanmıştır (bkz. Özkan 2013: 137-144).

Halk hekimliği ile ilgili çeşitli tanım ve tarifler olmakla birlikte, Pertev Naili Boratav halk hekimliğini “Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümü” (Boratav, 1994: 122) şeklinde tanımlamıştır.

Daha geniş bir tanımlama getiren Özkul Çobanoğlu halk hekimliğini “Halkın, hastalıkların nedenleri, belirtileri, süreleri konusundaki görüş ve inanışlarıyla hastalıkları geçirmek ve onları sağaltmak için kullandıkları geleneksel, yöresel ilaçların, büyüsel ve geleneksel işlemlerin, uygulamaların tümü halk hekimliği ve eczacılığı” (Çobanoğlu, 2009:1063) olarak tarif eder.

Konuyu başka bir yönüyle ele alan Fuzuli Bayat, halk hekimliği uygulamalarının İslâm öncesi temellerine şu şekilde dikkat çeker: “Sağlığın, ruhlarla dolu olan çevre ile insanın dengeli olmasıyla kaim olduğuna inanılan İslâm öncesi Orta Asya Türklüğünde, hastalıkların, bu dengenin bozulmasıyla yani insan ruhunun, kötü ruhlar tarafından kaçırılması veya bedenine kötü ruhların girmesiyle ortaya çıktığı kabul edildiğinden, bu düşüncenin hâkim olduğu ortamda göz ile görülebilen maddî nedenlerle ortaya çıkan hastalıklar genellikle yörenin bitki, maden ve hayvanlarını ilaç olarak kullanan “emci, otacı” denilen günümüz hekiminin eşdeğeri kişiler tarafından tedavi edilirken, ruhî bozukluklar ve akıl hastalıkları gibi sebebi bilinmeyen sorunların kötü ruhların etkisi altına girmiş olduğuna inanılan kimselerin tedavilerini de “kam”, “şaman” ve İslâmî devirdeki adıyla “baksı”lar üstlenmiştir.” (Bayat, 1989:61).¹

İnsanın erken dönem sağaltma yöntemlerinin bir uzantısı olan halk hekimliği uygulamalarının bir bölümünün kökenleri mitik döneme kadar uzanmaktadır. (Öncül, 2013: 2031-2035). Dolayısıyla halk hekimliği uygulamaları diğer kültürel yaratımlarla birlikte kültürel bellekte var olmuş ve çeşitli halk kültürü metinlerine de yansımıştır. Ali Berat Alptekin bu durumu, Divanü Lugati’t-Türk, Kutadgu Bilig, Dede Korkut Kitabı gibi temel eserlerden başlayarak *Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği Uygulamaları* başlıklı yazısında ayrıntılı olarak incelemiştir (Alptekin, 2010: 5-19). Benzer şekilde Gülhan Atnur da Sibiryâ’daki Türk boyları arasındaki destanlarda halk hekimliği uygulamaları üzerine çalışmıştır (Atnur, 2010: 51-70).

Öte yandan halk hekimliği uygulamaları bugün yalnızca halk hayatının bir bölümünde varlığını muhafaza eden halk kültürü unsurları değildir. Günümüzde halk hekimliği uygulamalarının bir bölümü modern tıp uygulamalarıyla yan yana

---

¹ Halk hekimliği uygulamaları, din ve büyü arasındaki ilişki konusunda ayrıca bkz. M. Kaplan, *Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din Ve Büyü İlişkisi*, Millî Folklor, 2011, Yıl 23, Sayı 91.

kullanılabilir bir noktaya gelmiştir. Modern tıpla yan yana yaşayabilen halk hekimliği uygulamaları bir taraftan modern tıp karşısında geçerliliğini kaybetmiş ve yerini artık laboratuvar uygulamalarına bırakmışken bir taraftan da halk hayatında alternatif tıp ya da tamamlayıcı tıp uygulamaları şeklinde varlığını sürdürür. Modern tıbbın çözüm getiremediği veya insanları tatmin edemediği noktalarda halk hekimliği uygulamalarına başvurulduğu görülür. Ruhi Ersoy, halk hekimliği uygulamalarının, halkın modern tıba güvenmediği veya yetersiz bulunduğu zamanlarda ortaya çıktığına ve bizzat, modern tıbbın kendi içerisinde açtığı alanlarda karşılık bulduğuna dikkat çeker. Dünyanın pek çok yerinde bugün modern sonrası tıp uygulamalarında halk hekimliği yeniden güncellik kazanmıştır. Çeşitli halk hekimliği uygulamaları modern tıp merkezleri ve resmi kurumlar tarafından kontrollü bir şekilde tamamlayıcı tıp yöntemleri olarak kullanılır duruma gelmiştir (Ersoy, 2014: s. 182-192).

Bütün kültürel yaratmaların ihtiyaçlardan kaynaklandığını belirten Erman Artun, halk ilaçlarının da insanların gereksinimlerinden dolayı tarihin erken dönemlerinden beri var olduğunu ifade eder. Artun, halk hekimliği uygulamalarının günümüzde geldiği bir başka boyuta dikkat çekerek *medya çerçiliği* ifadesini kullanır. Medyanın geleneksel kültürün tanıtımı ve aktarımı konusundaki negatif ve pozitif işlevlerini vurgulayan Artun, halk hekimliği uygulamalarının medyada artık daha görünür olduğunu belirtir. Bu alanın bir sektör haline geldiğini aktaran Artun, halk hekimliğinin medyada popülerleşme sürecinin kontrol altında tutulması gerektiğini, aksi takdirde halk sağlığını tehdit edici sonuçlar doğuracağını söyler. Zira halk ilaçları ve diğer halk hekimliği uygulamalarının, modern tıp uygulamalarında olduğu gibi standart ölçüleri olmadığı için kontrol edilemez durumlar yaratabilir (Artun, 2008: 85-93).

Halk hekimlerini ele aldığı makalesinde David J. Hufford, onların pratik tedavi uzmanları olduğunu söyleyerek belirsiz durumlar karşısında da modern tıptan farklı olarak belirleyici tanımlamalar kullanabildiklerini vurgular ve ekler: “Halk hekimlerini, modern insanca bilinen tüm hastalıkları (siğiller, eklem iltihabı, sancı, cinsî yetersizlik, cilt rahatsızlığı, kanser, vb.) ve tıp biliminde tanınmayan hastalıkları da (sözgelimi mal ochio veya kem göz, ruhî çöküntü ve büyücü etkilerini) pratik olarak tedavi ederler. Böyle teşhisleri gerektiren belirtilerin bazıları, diğerleri tanımlanamazken göreneksel teşhis terimleriyle yeterince tanımlanabilirler.” (Hufford, 2007: 73-80).

Hufford’un dikkat çektiği noktalardan birisi de halk hekimliği uygulamalarının modern tıp karşısında hala varlığını nasıl koruyabildiği meselesidir. Kentleşme, eğitim ve ulaşım olanaklarının artmasıyla birlikte insanlar modern tıbbın imkânlarına bir şekilde erişebilir konumdadırlar. Hatta modern tıp imkânları kırsal bölgelerde de insanların ayağına resmi kurumlar ya da bazı sivil toplum örgütleri tarafından götürülebilmektedir. Ayrıca, günümüzün rasyonel aklıyla geleneksel tıbbın doğal ve mistik uygulamalarının bir arada nasıl yaşadığını Hufford şu şekilde açıklar: “Halk hekimliği, halk hekimliği sisteminin modern hekimlik karşısında

hayatta kalmasını sağlayan, öneminin azalmasını önleyen onun bağıntılarıdır. Tedavi usulleri ve sorunlar arasındaki düzenli bağıntılar, tüm sistemin ağırlığının birazıyla değişmeye karşı koymaya imkân verir. Sözelimi Vance Randolph, şifalı bitki satan birinden aktarır: 'Her şeye kadir Allah, bizim için dünyaya çaresi olmayan hiç bir hastalık getirmedir.' Böyle bir ifade bize ilâhî güçten hareketle, inanç ve şifalı bitki ile sağlık elde etme arasında bir bağıntıyı göstermektedir. Bu sıradan ilişki, bitkilerle şifa dağıtma geleneğine sadece genel bir denge katmaz; aynı zamanda bunu öyle şüpheci bir yöntemle yapar ki modern tıbbın kanıtları/düşünceleri, bu ilişkilere erişemez. Bu ilişkinin bir sonucu, şifa dağıtan kişi, geleneksel iyileştirmenin ezberlenmiş büyük bilgisiyle geleneğin zayıf bir koruyucusu olabilirken bir diğer kişi, (bu bilgilerin) çok azıyla daha üstün ilişkiler taşımasından dolayı çok daha etkili olabilir." (Hufford, 2007: 73-80).

Hufford'un burada ifade ettiği gibi halk hekimliği uygulamalarının, modern tıbbın bazen umut kırıcı, kesin ve sınırlayıcı teşhis ve tedavileri karşısında ucu açık bir alan sunması, insanların ona olan ilgisini de canlı tutmaktadır. Çaresizlik karşısında insanın sığınabileceği geniş bir dünya olarak halk hekimliği uygulamaları modern tıpla birlikte varlığını koruyarak insanın hem fiziksel hem de ruhsal ihtiyaçlarına bir ölçüde cevap vermektedir.

2.Gaziantep Barak Türkmenleri

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Gaziantep Barak Türkmenleri tarihi süreçte Horasan'dan Anadolu'ya göç etmiş olan bir Türkmen topluluğudur. Kültürel hafızalarını getirdikleri bu yeni coğrafyaya taşımışlardır. Bu kültürel hafızanın içerisinde halk hekimliği uygulamaları önemli bir yer tutmaktadır.

Baraklar tarihi süreçte konar-göçer bir Türkmen topluluğu olup Osmanlı Devletinin iskân politikalarının neticesi olarak günümüzde, bir bölümü Suriye sınırları içerisinde kalan bölgeye yerleştirilmiştir. Hem Barak adının kaynağı hem de Barak Türkmenlerinin tabî oldukları boyla ilgili çeşitli görüşler olmakla birlikte; Faruk Sümer Barakların, 17. yüzyılda Yeni-il'in Dulkadirli koluna mensup bir Cerid obası olduğunu belirtir. Yine Sümer'in ifadesiyle Baraklar, 17. yüzyılın sonlarında Rakka'ya iskân edilecekleri dönemde Türkmen olarak nitelendiriliyorlardı (Sümer 1999, s. 197). Bu iskânın ilk dönemlerinde Barak kelimesi hem dört oymaktan meydana gelen bir Türkmen boyunun, hem de Beydili ve Elbeyli Türkmenlerinin yaşadığı bölgenin adıydı (Gaziantep Kültür Dergisi, 1966, s. 105). Bugün Barak Ovası, 120 köyün bulunduğu bir bölgedir. Bölgenin Barak Ovası olarak anılmaya başlamasıyla birlikte Gaziantep'in Nizip ve Suriye bölgesindeki oymakların tamamı Barak adını almıştır (bkz. Yetkin, 1968: 152- Yıldırım 2011) Günümüzde Barak Türkmenleri bir taraftan Barak Ovası denilen ve Nizip Karkamış ve Oğuzeli ilçe merkezlerini de içine alan bölgede yaşamakla birlikte, yoğun olarak Gaziantep kent merkezine ve Türkiye'nin diğer büyük ilerine de göç etmişlerdir. Gaziantep merkezde Barak adını taşıyan semt ve mahalle isimleri bulunmaktadır.

3.Gaziantep Barak Türkmenlerinde Halk Hekimliği Uygulamaları

Gaziantep Barak Türkmenlerine ait tespit ettiğimiz halk hekimliği uygulamalarının bir bölümü doğadaki bitki ve diğer unsurlardan hareketle yapılırken bir bölümü eski Türk inanışlarının izlerini de taşıyan dinî-mistik unsurlardır. Halk hekimliği uygulamalarının önemli bir bölümü bu uygulamaların doğasından dolayı dinî kökene dayanmaktadır. Özellikle Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmiş olan Türkmen topluluklarının halk hekimliği uygulamalarında eski Türk inanışlarının etkisi yaygın olarak görülmektedir (bkz. Kaya, 2001: 199-218). Bu çalışmada incelediğimiz Gaziantep Barak Türkmenlerine ait halk hekimliği uygulama örnekleri, Barak Ovasındaki köylerden ve Gaziantep merkezde oturan Baraklı kaynak kişilerden derlenmiştir. Halk hekimliği uygulamaları, kullanılan yöntemler ve kökenleri bakımından çeşitli şekillerde tasnif edilmiştir (/bkz. Boratav, 1996: 123-127; Acıpayamlı, 1978: 11-16; Örnek, 2014: 185). Biz burada tespit ettiğimiz halk hekimliği uygulamaları örneklerini, Don Yoder'in *Folk Medicine* (Halk Hekimliği) makalesindeki tasniften hareketle, doğal halk hekimliği ve büyüsel-dinsel uygulamalar şeklinde (bkz. Yoder, 1972: 192-215) iki ana başlık altında gruptandırdık.

a. Doğal Halk Hekimliği

Yörede kırık-çıkıkçı, muskacı, yerli ebe, iğneci gibi halk hekimleri vardır (K 1, K 7, K 8, K 9, K 10, K 4, K 5, K 11, K 12, K 13, K 14).

Hastalanan bir kişinin peyraşanı otunun suyuyla eli ve yüzü yıkanır. Önce su ısıtılır, sonra içine biraz peyraşanı otu atılır. Bu su sabunla köpürtülür ve hastalanan kişinin eline, ayağına, karnına, başına ve boğazının altına sürülür. Daha sonra ağzına ve burnuna bu sudan verilir. Hasta kişi yatağına yatırılır. Bu üç defa tekrar edilir (K 1).

Kızamığı atamayan çocuğa kızılıcak kaynatılır. Kızılıcak dağlardan toplanıp getirilerek evde mercimekle kaynatılır. Sonra bunu bir kalburun içine konulup kızamık olan kişi onun buğusuna tutulur ve daha sonra hasta kişi yatırılır (K 1).

Kızamık çıkaran kişiye biraz pekmez yedirilir, tavuk suyu içilir (K 1, K 2, K 3).

Kırık için yumurta, sabun, un karıştırarak bulamaç yapılır. Bu karışımı bezin üzerine sürer ve kırık olan bölgeye uygular. Üzerine karton ya da tahta koyarak 5-10 gün bekletilir (K 9, K 12, K 15, K 8).

Çıkık için iki kazık çakılır. Ayağını iple iki kazığa bağlar, ortasına bir kazık daha koyar ve kırıkçılar küt edene kadar çekerler (K 13, K 14).

Şifalı su için Şanlıurfa'ya gidilir. Dilek dilemek ve hastalıklar için de oradaki dini mekânlara gidilir (K 8, K 9, K 10).

Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme / Cevdet Avcı

Soğukalgınlığı için faydalı bitkiler kaynatılarak hastaya içirilir (K 12, K 15, K 8).

Kadın hastalıkları söylenmez. erkeğin yanında anlatılamaz (K 4, K 16).

Ebelere doğumda gidilir. Ebeler çocukların kırkını çıkarır, banyosunu yaptırır, tuzlar. Çocuğu olmayan kadınlara ebe em yapar (K 11, K 12, K 13, K 14).

Kırık-çıkıkçı vardır. Çekici de derler, kırıkçı çıkıkçı da denilir (K 13, K 14).

Çıkıkçı, incinen ayağı düzeltmek için uzun uzun siğar. Sonra da yeşil sabun ile yumurtanın akı, yeşil sabunu yontar. Bir kabın içine kor, ondan sonra da iki tane yumurta kırıp bununla karıştırır. Bunları birbirine katıp macun haline getirir. Sonra bir pamuktan hasırlı çaputun üzerine serilir. Kaşıkla iyice sürülür. Ondan sonra incinen yerin üstüne sarılır. Sardıktan sonra da parmağın enine yapışır tahta. O tahtayı iki tarafına koyar. Ayağı orta yere alır. Üstüne de bezi sarıp onun üstünü sıkıca ipe bağlar. İki gün kalır. İkinci gün söktürür. Ayak düzelir (K 13).

Dabaz (alerji) olanı dağlarlar. Hastanın boynunun köküne iğneyi kızdırır basarlar. Bazen de kızgın iğneyi dile batırırlar (K 13, K 14).

Sarılık hastalığı olanın, dilini altına bıçak çakarlar, geçer (K 13).

Miğdesi çok bulanık kişinin aşık kemiğinin iç tarafı bıçakla delinir. Çıkan kan silinmez ve üzerinde kurur. Ertesi gün ayak yıkanır ve hasta iyileşir (K 4).

Korkan çocuk için yavşan otu cezveye konulur. Hafif sulandırılır. Yavşan otu sağılır, çocuğa içirilir. Bu aynı zamanda korkuya çok iyi gelir (K 13).

Ayak burkulup kan topladığında sülük yapıştırılır. Sülük pis kanı çeker ve ayak düzelir (K 4, K 16).

Ayak burkulup kan topladığında yirmi tane kadar kuru kara üzüm içine bir yemek kaşığı kadar tuz atılır. İyice dövülür. Sert hasırın üstüne serilir, macun halinde. O bileğin üzerine bağlanır ve sabaha kadar beklenir. Pis kanı çeker ve ayak düzelir (K 13).

Barak yöresinde doğum yapan kadınlar, doğum sonrası vücutlarının daha sağlıklı olmaları için nevse emi kullanır. Bu emin içinde çeşitli doğal bitkiler bulunur. Lohusanın kırkı çıktığı gün bu emi tüm vücuduna sürmesi yarım saat bekleyip yıkaması gerekir. Bu em lohusanın tüm vücudundaki sızıları, ağrıları alarak onu adeta yeniler. Her doğum kadın için bir yenilenmedir. Vücuda sürülen em kadımı terletir, böylece kadındaki bütün rahatsızlıklar vücuttan atılır. Karışımın içerisinde kekik, reyhan, kimyon, tarçın, karanfil, kil bulunur. Tüm bu baharatlar pekmeze karıştırılarak 24 saat bekletilir ve daha sonra vücuda sürülür. Yarım saat bekletilip yıkanılır böylece lohusanın kırkı çıkmış olur (K 18)

Barak yöresi Ekinveren Köyünde çok öncelerden beri uygulanan siğil soğanı, siğil tedavisinde adeta mucizevi bir üründür. Vücudunda siğil çıkan bir hasta

bundan kurtulabilmek için siğil soğanını kullanır. Öncelikle hastanın ellerindeki ve ayaklarındaki tırnakları kesilir. Kesilen bu tırnaklar kuru soğanın içine konulur. Daha sonra bu soğan bir bezin içine konularak badem ağacına bağlanır. Soğan kuruyup, çürüyünce hastanın elinde, ayağında veya vücudunda oluşan siğiller iyileşir. Bu uygulama halen yaygın olarak kullanılmaktadır (K 19).

Yenilen yemekten dolayı ateşlenen çocuğa kurutulmuş nar kabuğu kaynatılarak bulamaç yapılır ve sürülür. Çocuk bezle sarılarak bekletilir. Ilık suyla yıkanılarak uyutulur (K 21).

Kulağı iltihaplanan bebeğin idrarı, ocaklıktaki büyük kazanın karasıyla hamur yapılarak iltihaplı yere sürülür ve iltihap geçer (K 21).

Vücudunun bir yerinde eti ezilen birisinin ezilen bölgesine, zeytinyağı sürülerek üzerine tuzlu hamur koyulup sarılır (K 21).

Kemiklerde çıkık varsa yumurta ve undan hamur yapılır çıkığın olduğu yere sarılır bir iki hafta öyle kalır (K 20, K 21).

Vücutta ezilen veya burkulan yere siyah et sarılır; eğer siyah et yoksa tuzlu hamur yapılarak sarılır (K 11, K 12, K 13, K 14, K 19, K 20).

Soğuk algnlığı geçiren bir çocuğun göğsüne zeytinyağı sürülür ve göğsünün yumuşaması sağlanır (K 13, K 14, K 19, K 20).

Ayağı ağrıyan yaşlı kimseler, ateşle ayaklarına delik açarak içerisine üç tane nohut konulup bağlanır. Bir hafta sonra bağ sökülerek içerdeki iltihabın dışarıya akması sağlanır. Bu işleme ateşdövüğü denilir (K18).

Baş ve sinüzit ağrısı için cırtlak denilen bir bitki tarladan toplanarak genize sıkılır (K 21).

Kaşınan vücut kille yıkanır (K 19, K 20).

Baş ağrısı için özellikle yaşlıların saçına kına yakılır (K 11, K 12, K 13, K 14, K 19, K 20).

Mide ağrısı için Antep fıstığı ağacının sakızı yutulur (K 11, K 12, K 13, K 14, K 19, K 20).

b. Büyüsel-Dinsel Uygulamalar

Hasta olduğunda hastalığın durumuna göre davranılır. Köylerde em yapan kadına gidilir. Bu kadın çeşitli bitkileri karıştırarak ilaçlar yapar. Korku, felç, akrep, yılan sokma gibi bir durum varsa köydeki şıhlara gidilir. Dua okunur ve kâğıt yazdırılır, muska hazırlatılır (K 4, K 5, K 6).

Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme / Cevdet Avcı

Korku için, idrarını tutamayan çocuk için, araları kötü olan eşler için muska yaptırılır. Muskanın içinde dua yazdığına ve onları koruduğuna inanılır (K 1, K 12, K 13, K 14).

Muskayı herkes yapamaz. Köyde bunu yapan bir kişi vardır. Kâğıda Arapça dua yazılır, üçgen şekle katlanır, poşetlenir ve üzerine bez dikilir. Muska hastanın boynuna asılır (K 4, K 5, K 11, K 12, K 13, K 14).

Yaşı geldiği halde yürüyemeyen, konuşamayan çocuk köydeki şıhlara götürülür (K 13).

Hastada yürek sıkıntısı varsa, baş ağrısı varsa, başını kaldıramayıp yatıyorsa, korktu demektir. Şıh'a gidilir, dua okunur. Üfelenir, iplik bağlar, muska yazar, hasta iyi olur (K 11, K 12, K 13, K 14).

Genç kızların hastalıkları söylenmez. Şıha gidildiğinde ya da başka bir hastalık olduğunda kimsenin bilmesi istenmez. Evlilik öncesi bekâr kızın ve bekâr erkeğin hastalığı gizlenir. Hastalıklı denmesi istenmez (K 4, K 13, K 16).

Şıhın evine de gidilir. Şıh hastayı üfeler (ovalar). Ağır hastaysa üç gün kalınır. Hasta şıhın ekmeğini yer. Şıh üç gün üfeler rahat olur. Şıhın elini öper, şıhın ekmeğinden alır, hastaya yedirmeye devam edilir (K 13).

İyileşmeyen hastalar için Oğuzeli Çiftlik Köydeki şıh mezarına gidilir ve dua okunur (K 13).

Yapılan muska asla açılmaz. İyi niyetle saklanır (K 4, K 13, K 14).

Yürüyemeyen veya konuşamayan çocuk şıha götürülür ve çocuğun ağzında kilit çevrilerek konuşması sağlanır (K 13).

Göz ağrısında göze limon damlatılır (K 16, K 17)

Barak yöresinde Çiftlik Köyünde peygamber soyundan geldiğine inanılan Şeyh Ahmet ve onun ailesi, hastaların, doğum yapmak isteyen kadınların, psikolojik rahatsızlığı olan kişilerin başvurduğu bir yerdir. Özellikle hamile olan kadına cinlerin musallat olmaması için Şeyh Ahmet Ocağına gidilir. Şeyh hamile kadına kırk düğünlü ve kırk dualı bir ip vererek onu beline bağlamasını ister. Böylece hamile kadın cinlerin felaketinden kurtulur. Şeyh Ahmet'in en küçük oğlunun dua edip, kuran okuduktan sonra ilhâmi coşkunluk içine girip uçtuğu ve aynı anda iki farkı mekânda görüldüğüne inanılır. Yöre halkı Şeyh Ahmet ve ailesine itibar eder (K 20).

Şeyh Ahmet Ocağına psikolojik rahatsızlık yaşayan 15 yaşındaki bir kızın gittiği, bu kızın ellerinin ayaklarının rahatsızlıktan dolayı ters döndüğü, gözlerinin akıp dilinin kitlendiği ve şeyhin ona okuduğu dua ve efsunlu su sayesinde iyileştiği bilinir. Ancak bu tedavide hastanın üç cuma üst üste gittikten sonra iyileştiği bilinir. Hastaya cinler musallat olmuştur, onun gözünün önünde olmayan varlık ve olaylar meydana gelmektedir. Şeyh, kızın ailesinden bir kurban getirip onun kanını

akıtmalarını ve kanının kızın yüzüne sürülmesini ister, Üç cuma sonra kız iyileşir (K 20).

Şeyh Ahmet Ocağına konuşamayan kekeme çocuklar götürülür, Şeyhin okuduğu dua çocuğun dilini çözer. Bir kişinin üzerindeki aşırı nazarın tedavisinde de Şeyh Ahmet Ocağına gidilir. Şeyh elini hastanın sıratına koyarak ona Kur'an'dan ayetler okur. Okuduğu dua onu ağlatırsa (Şeyhi) hastanın üzerindeki nazar kalkar. Şeyh Ahmet vefat etmiştir, vefat etmeden önce elini en küçük oğluna bırakmıştır. Şu anda ocak oğlu tarafından yaşatılmaktadır (K20).

SONUÇ

Modern tıp öncesi dönemlerde insanlar hastalıklardan korunmak veya hastalıkları tedavi etmek için geçmişten gelen tecrübeler sonucu elde ettikleri birtakım bilgileri kullanmıştır. Bu bilgiler, bugün de çoğu bölgede modern tıp uygulamalarıyla eş zamanlı olarak yaşamaktadır. Alternatif tıp ya da geleneksel tıp yöntemleri olarak da adlandırılan bu uygulamalar, günümüzde medyanın da etkisiyle popüler bir boyut kazanmıştır. İnsanlar çaresizlikten ya da başka sebeplerden dolayı söz konusu geleneksel tıp uygulamalarına başvurmaktadır. Yakın döneme kadar modern tıp kurumları bu uygulamaları reddederken; bugün kontrollü bir şekilde halk hekimliği uygulamalarının bir bölümü alternatif ya da tamamlayıcı tıp unsurları şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.

Barak Türkmenlerinde söz konusu halk hekimliği uygulamalarının geniş yer tuttuğunu görür. Barak Türkmenlerinin konar-göçer dönemden getirdiği halk hekimliği uygulamaları yerleşik hayata geçtikten sonra da zenginleşerek devam etmiştir. Bu halk hekimliği uygulamalarının bir kısmı dini-mistik nitelik taşıırken bir kısmı da doğadaki bitkilerle yapılan "em"lerden oluşur. Bugün modern tıbbın ortaya koyduğu ilaçlar da önemli ölçüde geçmişten gelen tecrübeler ve doğadaki bitkilerden hareketle üretilir. Baraklarda doğum sonrasında anneye yapılan uygulamalardan başlayarak insanın başına gelen pek çok durumda halk hekimliği uygulamalarının kullanıldığını görmek mümkündür. Barak halk hekimliği uygulamalarının bir kısmı İslâm öncesi inanç sistemlerinin izlerini taşır. Buna, bazı hastalıkları dağlama yöntemiyle iyileştirme usullerini örnek gösterebiliriz. Kızgın bir şiş veya iğne hastanın vücudunun çeşitli yerlerine batırılarak hasta iyileştirilmeye çalışılır. Aynı şekilde Şamanist dönemle ilişkilendirilebilecek olan birtakım dini uygulamalar da mevcuttur. Hasta olan birisinin şıha götürülmesi, orada yapılan bazı uygulamalar, kâğıt yazdırılıp muska yapılması gibi bazı uygulamalar, İslâm dini iklimi içerisinde zikredilse de eski inanç kalıntıları olarak dikkat çeker. Hastalıktan korunmak amacıyla veya nazar değmesi yoluyla hasta olan bir kişiyi sağaltmak amacıyla kurşun dökülmesi, üzerlik yakılması da bu durumu örneklendirebilir. Soğuk algınlığı, sarılık, temre, vücuttaki kırık-çıkıklar, yürüyemeyen çocuk vb. pek çok hastalık, benzer şekilde hem bitkisel karışımlardan elde edilen halk ilaçlarıyla hem de dinsel-büyüsel uygulamalarla tedavi edilir. Psikolojik rahatsızlıklarda, daha

Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme / Cevdet Avcı

çok dini-mistik uygulamaların yapıldığı görülür. Baraklar yerleşik hayata geçtikten sonra da yerleşim bölgelerinin kırsal olması ve ulaşım imkânlarının zorluğu, maddi olanaksızlıklar gibi nedenlerle yakın döneme kadar geçmişten gelen tedavi yöntemlerini muhafaza etmişlerdir. Bugün ise, söz konusu tedavi yöntemleri, modern tıp uygulamaları ile eşzamanlı olarak Barakların hayatında yer tutmaktadır. Özellikle köylerde geleneksel yöntemlerin çare olmadığı durumlarda modern tıp merkezlerine müracaat edilir. Ulaşım olanaklarının artması ve bölgedeki sosyo-ekonomik durumun iyileşmeye başlaması da insanların modern tıbbın olanaklarından faydalanma oranını arttırmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Acıpayamlı, O. (1978). Acıpayamda Halk Hekimliği. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, S. 11, ss. 11-16.
- Alptekin, A. (2010). Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği. Milli Folklor, 86, 5-19.
- Artun, E. (2008). Çağdaş Tıptan Alternatif Tıbbı Yöneliş: Medya Çerçileri. Halk Kültürü Araştırmaları, Kitabevi, İstanbul.
- Atnur, G. (2010). Sibiryâ'daki Bazı Türk Boylarının Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları. bilig Güz 2010. Sayı 55.
- Avcı, C. (2015). Gaziantep Barak Anonim Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Araştırması. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Başar, Z. (1972). Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları. Sevinç Matbaası, Ankara.
- Boratav, P. N. (1994). 100 Soruda Türk Folkloru. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Ersoy, R. (2014). Modernizm-Postmodernizm Bağlamında Geleneksel Tıp Uygulamalarının Güncelliği Üzerine Bir Değerlendirme. Millî Folklor, 26, (101), 182-192.
- Çobanoğlu, Ö. (2009). Türk Halk Bilim Çalışmaları. Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü/ 1920-1938 Atatürk Dönemi Cilt 3, XI. Bölüm: Halk Kültürü, Ankara:Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Faydaoğlu, E.- Sürücüoğlu, S. M. (2011). Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 2011, 11 (1).

Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme / Cevdet Avcı

- Hufford, D. J. "Halk Hekimleri", (Çev.: Mustafa Sever). Milli Folklor, Yıl 19, Sayı 73, 2007.
- Kaplan, M. (2011). Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din Ve Büyü İlişkisi. Milli Folklor, 2011, Yıl 23, Sayı 91.
- Kaya, M. (2001). Eski Türk İnanışlarının Türkiye Halk Hekimliğinde İzleri. folklor/edebiyat,Cilt:VII, Sayı:25.
- Muslu, K. G.-Öztürk, C. (2008). Tamamlayıcı ve Alternatif Tedaviler ve Çocuklarda Kullanımı. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 2008, s. 51.
- Öncül, K. (2013). Kars Örnekleminde Halk Hekimliğinin Arkaik Unsurları Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter 2013, p.2031-2035, Ankara-Turkey.
- Örnek, S. V. (2014). Türk Halkbilimi. Bige Su, Ankara.
- Özkan, S. T. (2013). Folklorun Yüz Yılında Halk Hekimliği Çalışmalarına Bir Bakış. Milli Folklor, 2013, Yıl 25, Sayı 99.
- Sargın, S. vd. (2013). Kas İskelet Sistemi Yaralanmalarında Türk Toplumunun Sımkçı Tercih Ve Etkileyen Faktörler. Journal of Clinical and Experimental Investigations. 2013; 4 (4).
- Sümer, F. (1999). Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Yetkin, H. (1968). Türkmenler Türkçe konuşan diğer Türkmenlerden ayrı bir soya mı Mensupturlar. Gaziantep Kültür Dergisi, XI.
- Yıldırım, M. A.-N. Yıldırım. (2010). Gaziantep Yöresinde Barak Boyu. Damla Matbaası, Gaziantep.
- Yoder, D. (1976). Folk Medicine. Folklor and Folklife An Introduction, (Ed. Richard M. Dorson), Chicago, The University of Chicago Press. Ss. 191-215.

Sözlü Kaynaklar

- K 1 Fethiye Çınar, 1939, Okuma-Yazma Bilmiyor, Gaziantep, Karkamış Merkez.
- K 2 Hatice Özaslan, 1940, Okuma Yazma Bilmiyor, Gaziantep, Oğuzeli Çiftlik Köyü.
- K 3 Fatma Özaslan, 1946, Okuma Yazma Bilmiyor, Gaziantep, Oğuzeli Çiftlik Köyü.
- K 4 Meryem Çalışkan, 1937, Okuma Yazma Bilmiyor, Oğuzeli, Ekinveren (Tilsevet).
- K 5 Ali Bayındır, 1960, İlkokul Mezunuydu, Çiftçi, Nizip, Yukarı Bayındır.

Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme / Cevdet Avcı

- K 6 Ubeyye Öztürkmen, 1951, İlkokul Mezunu, Gaziantep, Oğuzeli, Karataş Köyü.
K 7 Muhittin Özaslan, 1964, Ortaokul, Evli, Çiftçi, Gaziantep, Karkamış, Çiftlikköy.
K 8 Sabiha Diken, 1970, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gaziantep Merkez.
K 9 Arzu Toprak, 1970, İlkokul Mezunu, Gaziantep, Merkez.
K 10 Hanım Kılıç, 1964, İlkokul Mezunu, Gaziantep, Merkez.
K 11 Adil Özel, 1990, İlkokul Mezunu, Gaziantep, Oğuzeli.
K 12 Zöhre Subaşı, 1972, İlkokul Mezunu, Gaziantep, Oğuzeli, Karataş Köyü.
K 13 Mekke Atas, 1960, Okuma Yazma Bilmiyor, Gaziantep, Oğuzeli, Çiftlik Köyü.
K 14 Cennet Yıldırım, 1970, İlkokul Mezunu, Gaziantep, Karkamış, Eceler Köyü.
K 15 Zeynep Özaslan, 1943, Okuma Yazma Yok, Evli, Ev Hanımı, Gaziantep, Karkamış, Çiftlikköy.
K 16 Leyla Öztürk, 1949, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Gaziantep, Nizip, Gökçeli (Küre) Köyü.
K 17 Canan Yıldırım, 1972, Okuma-Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Gaziantep, Merkez.
K 18 Gülçin Göğebakan 1977, Ev Hanımı, Gaziantep Merkez.
K 19 Fatma Boybeyi 1960, Ev Hanımı, Gaziantep Uğurova Köyü.
K 20. Nesrin Yıldız, 1980, Ev Hanımı, Gaziantep Merkez.
K 21 Zekiye Demir, (1962), Ev Hanımı, Okuma Yazma Bilmiyor, Gaziantep, Nizip Kafarşık Köyü.